

**Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Сем'янчук Петро Михайлович

УДК 330.341.1 (477) (043.3)

**ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАЦІ
У СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на Кафедрі економічної теорії Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Тернопіль.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Березюк Роман Михайлович,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри економічної теорії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Буян Іван Васильович,
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»,
завідувач кафедри економічної теорії

кандидатка економічних наук, доцентка
Герасименко Оксана Олександрівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імени Вадима Гетьмана»,
докторантка кафедри управління персоналом та
економіки праці

Захист відбудеться «__» Грудня 2010 р. о 16:00 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імени Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 317.

З Дисертацією можна ознайомитись у Бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імени Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «__» Падолиста 2010 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Ю. К. Зайцев

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтелектуалізація праці завжди була тією рушійною силою, яка надавала певного змісту господарській діяльності людини, визначала характер економічного зростання і ступінь розвитку економіки. Поступове підвищення ролі переважно інтелектуальної, творчої, складної компоненти змісту праці порівняно із переважно фізичною, рутинною, простою шляхом появи новинок та їх застосуванням у господарській діяльності сприяло поглибленню спеціалізації виробництва, зростанню рівня продуктивності праці, створенню певного соціального ефекту й підвищенню статусу людини в економічній системі. Одержання переваг від нововведень підсилювало прагнення поглиблювати інтелектуалізацію праці. Виняткової важливості це набуло в умовах становлення економіки знань. Ефективність формування та функціонування останньої залежить від рівня інноваційного розвитку, що в однаковій мірі охоплює усі сфери господарської діяльності й альтернативи якому практично не існує. Дана проблема є особливо актуальною для країн, що стали на шлях ринкових перетворень, в тому числі й України. Інноваційний розвиток шляхом поглиблення інтелектуалізації праці дозволить господарюючим суб'єктам відкрити нові грані й охопити нові горизонти науки і техніки, а країні – проявити лідерські позиції в окремих видах економічної діяльності й закріпити власну нішу у світовому господарстві, розв'язати існуючі соціально-економічні та екологічні проблеми. Саме це і зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Окремі теоретичні аспекти інтелектуалізації праці розкриті такими вченими як: Ф. Бастіа, Д. Белл, Дж. К. Гелбрейт, Дж. Лодердель, Дж. Мак Куллох, Т. Мальтус, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. Мід, Дж. С. Мілль, Ж. Неккер, Р. Оуен, В. Петті, Платон, П. Ревенстон, Д. Рікардо, Ж. Б. Сей, А. Сен-Сімон, А. Сміт, Р. М. Солоу, Я. Тінберген, Й. Шумпетер. Вагомий внесок у вирішенні проблем праці щодо якісних змін у змісті праці здійснили І. Буян, Ю. Васильчук, Е. Вільховченко, В. Врублевський, О. Герасименко, М. Семикіна, С. Сурков, Р. Цвильов. Питання інтелектуалізації праці та інноваційного розвитку у своїх роботах висвітлюють Ю. Бажал, Р. Березюк, О. Грішнова, В. Гусев, Н. Дежина, В. Іноземцев, В. Кісельова, А. Колот, П. Леоненко, Т. Мірошниченко, Л. Мусіна, Л. Мяснікова, І. Павленко, В. Савчук, Д. Смірнов, В. Стогній, А. Федорчук, Л. Федулова, А. Чухно, П. Юхименко та інші. Методику кількісного оцінювання інноваційного розвитку й потенціалу країни, регіону та підприємства обґрунтували О. Амоша, В. Антонюк, Л. Антонюк, В. Близнюк, В. Верба, М. Гаман, А. Гриньов, О. Денис, А. Землянкін, Г. Ільїна, М. Козоріз, Л. Лісогор, Н. Орлова, А. Поручник, М. Пугачова, А. Сухоруков та інші.

Проте, попри ґрунтовні дослідження цієї проблеми недостатньо уваги приділено з'ясуванню сутнісної характеристики інтелектуалізації праці, систематизації її позитивних і негативних наслідків, форм прояву й обґрунтуванню визначальної ролі в інноваційному розвитку.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідних робіт кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету, зокрема, тем:

«Проблеми економічного зростання» (державний реєстраційний номер 0106U000516) – особисто автором в рамках теми підготовлено розділ «Праця у системі чинників економічного зростання»; «Економічне зростання в Україні у контексті реалізації стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000036) – особисто автором в рамках теми підготовлено розділ «Методологічні аспекти розробки системи показників рівня і динаміки інтелектуалізації праці у контексті формування моделі інноваційного розвитку економіки України».

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження – обґрунтування теоретичних засад інтелектуалізації праці, її взаємозв'язку з інноваційним розвитком та розробка практичних рекомендацій щодо заходів, які б сприяли поглибленню інтелектуалізації праці у стратегії інноваційного розвитку економіки України.

Із логіки поставленої мети випливає необхідність виконання таких завдань:

- з'ясувати основні аспекти сутності інтелектуалізації праці;
- класифікувати і доповнити показники кількісного вимірювання інтелектуалізації праці й систематизувати її форми прояву;
- обґрунтувати вплив інтелектуалізації праці на інноваційний розвиток;
- порівняти інноваційний розвиток економіки України та інших постсоціалістичних країн в аспекті поглиблення інтелектуалізації праці;
- проаналізувати стан і динаміку інтелектуалізації праці у вітчизняній економіці та розкрити причини, що перешкоджають інтелектуалізації праці;
- встановити рівень фінансового, кадрового та інституційного забезпечення інтелектуалізації праці в Україні;
- розробити систему заходів, які б сприяли інтелектуалізації праці;
- запропонувати шляхи реалізації стратегії інноваційного розвитку економіки України;
- визначити умови поглиблення інтелектуалізації праці в національній економіці.

Об'єкт дослідження – інтелектуалізація праці як визначальний чинник, процес і результат економічного розвитку, загалом, та інноваційного, зокрема.

Предмет дослідження – теоретичні й організаційні засади інтелектуалізації праці в контексті реалізації інноваційного вектору економічного розвитку України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід до вивчення інтелектуалізації праці, а також її впливу на інноваційний розвиток економіки. Зокрема використано: а) сходження від конкретного до абстрактного й від абстрактного до конкретного, методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, аналогії, абстрагування, єдність історичного й логічного, формалізації, графічного зображення, гіпотетичного, аксіоматичного – при з'ясуванні основних аспектів сутісної і кількісної характеристики інтелектуалізації праці та визначенні її ролі в інноваційному розвитку економічних агентів (перший розділ); б) сходження від абстрактного до конкретного, системний аналіз, аналогія, метод експерименту, динамічних порівнянь та графічного зображення – при оцінюванні стану й

динаміки інтелектуалізації праці (другий розділ); в) метод аналогії, формалізації та наукового абстрагування – при розробці практичних рекомендацій, які би сприяли поглибленню інтелектуалізації праці й реалізації стратегії інноваційного розвитку України (третій розділ).

Теоретичною базою дослідження є праці провідних представників різних шкіл і течій економічної теорії, наукові дослідження українських та зарубіжних вчених у сфері інтелектуалізації праці, інноваційного та людського розвитку, енциклопедична література.

Інформаційну основу дисертації становлять вітчизняні нормативно-правові акти з питань інноваційного розвитку, матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України і документи міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення, які визначають наукову новизну і виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

- обґрунтовано сутність інтелектуалізації праці через якісні зміни у структурі витрат трудових зусиль, засобів і предметів праці. Встановлено, що інтелектуалізація праці є органічною триєдністю – чинником, процесом і результатом економічної діяльності, саме тому вона виконує роль інтенсифікатора виробничих факторів. З'ясовано, що присутні єдність та суперечності стосовно якісних змін у змісті праці та у його переважно інтелектуальній, творчій, складній компоненті штовхають до безперервної інтелектуалізації праці. Цей процес постійно підсилюється діалектичною єдністю позитивних та негативних наслідків на рівні особи, господарюючого суб'єкта, сфери економічної діяльності, регіону, країни, світу і впливом на навколишнє природне середовище;

удосконалено:

- теоретичні підходи щодо впливу інтелектуалізації праці на інноваційний розвиток економічних агентів. Встановлено, що поглиблення інтелектуалізації праці уповільнює дію закону спадної віддачі ресурсів, скорочує інноваційний лаг та інноваційний розрив, дозволяє одержати надлишок над середнім рівнем прибутку і заробітної плати у вигляді інновативної ренти, зміцнює інтелектуальну безпеку та підвищує стійкість до кризових явищ і процесів;

- теоретичні підходи до виокремлення форм інновативної ренти, яка, в залежності від чисельності суб'єктів-інноваторів й успішності реалізації новинок, на мікрорівні може бути монопольною або диференціальною, на рівні сфери економічної діяльності й регіону – інфрамаржинальною або диференціальною, а на рівні країни – абсолютною, інфрамаржинальною або диференціальною;

- механізм прямого й опосередкованого страхування та хеджування інноваційних ризиків. Пряме здійснюється за участю страхових компаній і ринку похідних цінних паперів, а опосередковане – за посередництвом держави, недержавного нефінансового сектору, зарубіжного сектору, банків, небанківських фінансово-кредитних установ, ринку акцій та корпоративних облігацій.

дістало подальшого розвитку:

- принципи побудови системи індикаторів інтелектуалізації праці та систематизації її форм прояву, в основу яких закладено органічну триєдність

інтелектуалізації праці як чинника, процесу і результату економічної діяльності. На відміну від існуючих, такий підхід дав змогу здійснити аналіз інтелектуалізації праці у стані статичності та динаміки для суб'єктів усіх видів економічної діяльності і сформулювати «мапи» інтелектуалізації праці й визначити її «проблемні зони»;

- виокремлення заходів поглиблення інтелектуалізації праці, які повинні ґрунтуватись на єдності й спорідненості національної, регіональної, галузевої і мікроекономічної політики та сприяти реалізації стратегії інноваційного розвитку, що зводиться до п'яти кроків – застосування різних моделей інноваційного розвитку, галузева інноватизація, внутрішня інноваційна кооперація і кластеризація, визначення інтеграційних векторів України у сфері поглиблення інтелектуалізації праці та стимулювання малого, середнього й великого бізнесу щодо поглиблення інтелектуалізації праці;

- підходи до побудови ринково-комунікаційної моделі інноваційного розвитку за участю крейтерів, провайдерів та імітаторів, фінансове, кадрове й інституційне забезпечення яких повинно здійснюватися державним, недержавним і зарубіжним секторами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації, сформульовані у роботі можуть стати базою при визначенні цілей, принципів, інструментів інноваційної політики господарюючого суб'єкта, сфери економічної діяльності, регіону і країни. Зокрема, результати проведеного дослідження використані в розробці регіональної та галузевої інноваційно-інвестиційної стратегії з урахуванням державних та регіональних пріоритетів у стратегічно важливих секторах Тернопільської області (довідка Тернопільської обласної державної адміністрації № 02-3687/32-26 від 07.08.2009 р.) і міста Тернопіль (довідка Тернопільської міської ради № 149 від 17.05.2010 р.). Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження впроваджені кафедрою економічної теорії Тернопільського національного економічного університету у навчальний процес при викладанні курсів «Політекономія» (зокрема, в темах «Витрати підприємства», «Доходи підприємства», «Динаміка національної економіки»), «Історія економіки та економічної думки» (зокрема, в темах «Еволюція ринкових економічних систем провідних країн світу та основні напрями економічної думки в 50-80-х рр. ХХ ст.», «Функціонування національних господарств у системі глобальної економіки (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)») і «Макроекономіка» (зокрема, в темі «Економічне зростання») – (довідка Тернопільського національного економічного університету № 126-24/1945 від 10.09.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею, в якій висвітлено авторські розробки й отримані результати, що сприятимуть поглибленню інтелектуалізації праці, а відтак і реалізації стратегії інноваційного розвитку економіки України. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише здобутки, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на наукових конференціях і семінарах: IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ

столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2007 р.), V ювілейній Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2008 р.), Міжнародній конференції молодих учених і студентів «Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Тернопіль, 2008 р.), VI Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (м. Тернопіль, 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні» (м. Київ, 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародний бізнес та менеджмент: проблеми та перспективи в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сталого розвитку: економічне зростання та соціалізація» (м. Донецьк, 2008 р.), II Науково-практичному семінарі з міжнародною участю «Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки України» (м. Тернопіль, 2008 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2009 р.), VII Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (м. Тернопіль, 2009 р.), IV Міжнародній науковій конференції «Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах» (м. Черкаси, 2009 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2010 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційної роботи викладено у 23 наукових публікаціях загальним обсягом 9,89 д. а., з них: 9 – у наукових фахових виданнях, 14 – в інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного із розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 177 сторінок. Дисертація містить 20 таблиць на 17 сторінках; 16 рисунків на 9 сторінках; 21 додаток на 30 сторінках. Список використаних джерел містить 232 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, розкрито мету, завдання, об'єкт і предмет, визначено новизну та практичне значення результатів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретичні засади інтелектуалізації праці та її взаємозв'язок з інноваційним розвитком»** з'ясовано сутнісні й кількісні аспекти інтелектуалізації праці, а також обґрунтовано її вплив на інноваційний розвиток. Встановлено, що в економічній літературі не існує єдиного підходу до методології дослідження інтелектуалізації праці. Тракткування даної економічної категорії зводяться вченими переважно до її окремих форм прояву.

Шляхом використання різних наукових методів з'ясовано, що інтелектуалізація праці – це породжені феноменом людського розуму й досвіду якісні та кількісні зміни у витратах трудових зусиль, предметів і засобів праці в процесі економічної діяльності. Інтелектуалізація праці, з одного боку, характеризується збільшенням ролі переважно інтелектуальної, творчої, складної компоненти змісту праці, порівняно із переважно фізичною, рутинною, простою, а з іншого – підвищенням загальноосвітнього, професійно-кваліфікаційного і культурного рівня працівників. Це супроводжується нагромадженням і ротацією знань та інформації, появою і практичним застосуванням новинок, економією витрат й одержанням корисного ефекту.

Обґрунтовано, що інтелектуалізація праці визначає рівень інноваційного розвитку. Під останнім мається на увазі виникнення і поширення новинок, їхнє впровадження у господарську діяльність шляхом ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових й організаційно-збутових нововведень, а також скорочення термінів між появою чергових новинок і їхнім практичним застосуванням. Ресурсно-техніко-технологічні нововведення – це удосконалення існуючих й запровадження принципово нових виробничих факторів, винайдення нових джерел сировини, матеріалів, покращення наявного та введення в експлуатацію нового устаткування, машин, обладнання, споруд, засобів комунікації, поліпшення старих й уведення нових способів, методів і принципів створення продукції та надання послуг. Товарно-продуктові нововведення – це удосконалення існуючих і винайдення нових видів товарів та послуг, підвищення їхньої якості, покращення властивостей. Організаційно-збутові нововведення – це вдосконалення існуючих та розробка нових методів, принципів і способів управління господарським процесами, а також нові підходи до вивчення ринкової кон'юнктури, просування власної продукції шляхом оригінальної реклами, підвищення рівня реалізаційного й післяреалізаційного обслуговування.

Встановлено, що інтелектуалізація праці протікає у руслі діалектичної єдності позитивних і негативних наслідків. Це, з одного боку, актуалізує її об'єктивну необхідність з метою одержання корисного ефекту та усунення негативних наслідків. А з іншого – створює перешкоди для поглиблення якісних змін у змісті праці. Тобто, кожна із компонент змісту праці є органічним продовженням, доповненням та протиставленням іншої, а це супроводжується постійною єдністю і боротьбою протилежностей, запереченням заперечення та взаємним переходом кількісних змін у якісні. Аналогічні процеси відбуваються і у переважно інтелектуальній, творчій, складній компоненті змісту праці.

Таким чином доведено, що інтелектуалізація праці має ознаки закономірності й безперервності, а її передумови є вродженою іманентною складовою сутності самої людини і мають здатність поглиблюватись. Поступова зміна співвідношення та ролі компонент змісту праці в бік інтелектуалізації спочатку відзначались прагненням людей задовольнити свої фізіологічні, матеріальні та духовні потреби, а відтак – удосконалити сам механізм задоволення цих потреб. Саме це визначило три історичні етапи розвитку технологічного способу виробництва, призвело до скорочення термінів між черговими фундаментальними нововведеннями й заміни одних технологічних укладів

іншими. Відтак, виникла необхідність у функціонуванні суб'єктів із яскраво вираженими ознаками інноваційності – крейтерів (творців новинок), провайдерів (піонерів практичного застосування новинок), імітаторів (масових розповсюджувачів новинок). За таких умов стало природним: а) виникнення інноваційного ризику – стану невизначеності й розчарування у зв'язку з відсутністю коштів чи інвесторів для подальшого втілення новинок у виробництво, появою кращих та дешевших їх аналогів, незаконним привласненням новинки іншими суб'єктами, невдалим проектом, неочікуваним результатом, погано прорахованими кроками і діями, відсутністю попиту тощо; б) утворення інновативної ренти – надлишку над середнім рівнем заробітної плати й прибутку внаслідок винайдення та застосування інновацій; в) визначення ступеня інтелектуальної безпеки – стану знанневої, інформаційної та інноваційної незалежності, власної спроможності продукувати і застосовувати новинки, здатності протидіяти інтелектуальній еміграції, інтелектуальному відтоку й інтелектуальному маніпулюванню; г) побудова антикризової імунної системи на основі поглиблення інтелектуалізації праці. Інтелектуалізація праці одночасно виступає як органічна триєдність – чинник, процес і результат економічної діяльності, що поступово взаємоперетворюються і взаємопідсилюються (рис. 1).

Рис. 1. Органічна триєдність інтелектуалізації праці.

Саме це позиціонує інтелектуалізацію праці як інтенсифікатора виробничих факторів. В економічній літературі відсутній комплексний підхід до кількісної оцінки інтелектуалізації праці. Вченими, в основному, аналізувався рівень інноваційного розвитку й потенціалу промислових і сільськогосподарських підприємств. У роботі основним критерієм побудови системи індикаторів інтелектуалізації праці та систематизації її форм прояву є її причинно-наслідкова послідовність як чинника, процесу і результату економічної діяльності. Розроблені показники можуть бути застосовані в однаковій мірі для суб'єктів усіх видів економічної діяльності на усіх рівнях економічної системи у стані статичності і динаміки.

Індикатори оцінки інтелектуалізації праці як: а) чинника економічної діяльності охоплюють рівень та структуру фінансового забезпечення «освіти протягом життя», творчо-пошукових, науково-технічних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, ступінь кадрового забезпечення та інтелектуально-міграційної диспропорції; б) процесу економічної діяльності – рівень інноватизації, інтелектуального відтоку та структура нововведень за джерелом походження; в) результату економічної діяльності – ступінь інноваційної озброєності і зростання продуктивності праці, міра екологізації робочого місця, продукції, навколишнього середовища, рівень окупності інвестицій в інтелектуалізацію праці, віддача ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових і організаційно-збутових нововведень, інноваційна позиція мікрособ'єкта, сфери економічної діяльності, регіону, країни.

Форми прояву інтелектуалізації праці як: а) чинника економічної діяльності зводяться до нагромадження і ротації знань та інформації, формування людського капіталу, появи новинок; інноваційної кластеризації та кооперації, творчої і наукової співпраці; б) процесу економічної діяльності – до використання та підвищення рівня людського капіталу, ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових та організаційно-збутових нововведень, зміцнення інноваційної кластеризації та кооперації, поглиблення творчої і наукової співпраці; в) результату економічної діяльності – до зростання інноваційної озброєності та продуктивності праці, екологізації робочого місця, продукції та навколишнього середовища, підвищення інноваційної активності і культури, зростання рівня конкурентоспроможності, нарощування інтелектуально-місткого експорту, одержання інновативної ренти, зміцнення інтелектуальної безпеки й антикризового імунітету.

Шляхом порівняння діяльності фірм-інноваторів (крейтерів, провайдерів та імітаторів), які у своїй діяльності керуються безперервною інтелектуалізацією праці, та суб'єктів, що ігнорують останню, з урахуванням чинника часу з'ясовано наступне. За умов швидкого «морального знецінення» новинок перші з них одержують суттєві переваги внаслідок скорочення середніх валових та граничних витрат, підвищення продуктивності праці та якості продукції, одержання значних конкурентних переваг через скорочення інноваційного лагу та розриву, підвищення рентабельності, зміцнення інтелектуальної безпеки й антикризового імунітету, розширення діяльності тощо. Ці переваги поступово переноситимуться на галузевий, регіональний та національний рівні, формуючи стійку до кризових

явищ і процесів економіку. Відтак, креейтери, провайдери та імітатори в залежності від їхньої чисельности й успішности реалізації інтелектуальних новинок одержують особливий зиск у вигляді інновативної ренти монопольного або диференціального характеру. На рівні сфери економічної діяльності й регіону інновативна рента може бути інфрамаржинальною або диференціальною, а на рівні країни – абсолютною, інфрамаржинальною або диференціальною.

У розділі 2 «Аналіз стану і динаміки інтелектуалізації праці в Україні» визначено рівень інтелектуалізації праці в Україні, порівняно із економіками інших постсоціалістичних країн. Крім цього, проаналізовано стан і динаміку інтелектуалізації праці в межах галузевого та регіонального рівнів України.

Аналіз таких показників як рівень притоку прямих іноземних інвестицій, індекс глобальної конкурентоспроможности, глобальний інноваційний індекс та індекс людського розвитку дозволив окреслити «мапу» інтелектуалізації праці для постсоціалістичних країн, тобто згрупувати країни за ступенем поглиблення інтелектуалізації праці. Найсприятливішим середовищем із відповідним поглибленням інтелектуалізації праці відзначаються Словенія та Чехія. Менш сприятливі умови спостерігаються у Словаччині, Естонії, Литві, Латвії, Польщі, Хорватії, Румунії та Угорщині. Позитивні зрушення в бік інтелектуалізації праці відчутні в Росії, Азербайджані, Чорногорії, Албанії, Македонії. Болгарія, Казахстан, Україна, Монголія, Грузія, Вірменія, Киргизія, Таджикистан, Сербія, Боснія і Герцеговина, Молдова, Білорусь, Туркменія та Узбекистан у тій чи іншій мірі формують «проблемні зони» інтелектуалізації праці.

Аналіз індикаторів інтелектуалізації праці, здійснений на основі статистичних матеріалів і власного соціологічного дослідження, показав, що попри незначні позитивні зрушення рівень інтелектуалізації праці в Україні є низьким. Зокрема: а) спостерігається негативна динаміка по обсягах створених новинок – із 63926 од. у 2005 році до 62494 од. у 2008 році (особливо нових видів технологій, у тому числі ресурсозберігаючих, матеріалів, нових сортів рослин, порід тварин, методів і теорій); б) поступове зниження рівня інноватизації (табл. 1); в) спрямування підприємств на товарно-продуктові, а не на ресурсно-техніко-технологічні нововведення; г) недооцінка людського капіталу; г) зниження рівня співпраці між господарюючими суб'єктами, науково-дослідними інституціями і креейтерськими агенціями у руслі поглиблення інтелектуалізації праці; д) нарощування обсягів інтелектуальної еміграції (щорічно з України емігрує 36 докторів і 105 кандидатів наук) та розширення каналів інтелектуального відтоку (частка робіт виконана вітчизняними науковцями на замовлення зарубіжних фірм внаслідок зниження попиту вітчизняної сфери матеріального виробництва зростає з 11% до 21%).

Таблиця 1

Стан та динаміка рівня інноватизації економіки України*

Коефіцієнт інноватизації економіки України $K_{Inn}(t')$				
2004	2005	2006	2007	2008
0,602	0,600	0,573	0,517	0,463
Індекс інноватизації економіки України $I_{Inn}(t)$				
2005/2004	2006/2005	2007/2006	2008/2007	
-0,640	-0,902	-0,335	-21,169	

*Складено і розраховано автором на основі даних Міністерства статистики України

Згасаючою інноваційною активністю відзначаються підприємства добувної і переробної промисловости (крім машинобудування), сільського господарства, мисливства і лісового господарства, транспорту, зв'язку, будівництва, торгівлі і ремонту, а також заклади освіти, охорони здоров'я і надання соціальної допомоги. Спадною динамікою відзначається інноваційна позиція таких сфер економіки як: легка, харчова, хімічна, добувна промисловість, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, обробка деревини й створення виробів з деревини, виробництво і розподілення електроенергії, газу та води.

Окреслено вітчизняну «мапу» інтелектуалізації праці, яка виглядає наступним чином. Відносним лідером є Луганська область. Позитивними зрушеннями в бік інтелектуалізації праці відзначаються Київська, Івано-Франківська, Вінницька, Чернігівська, Харківська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Закарпатська, Рівненська, Волинська, Черкаська, Донецька області й м. Київ. Песимістичним становищем характеризуються Автономна Республіка Крим, Чернівецька, Хмельницька, Одеська, Кіровоградська, Житомирська, Дніпропетровська, Сумська, Херсонська, Тернопільська області й м. Севастополь. Це зумовлено такими чинниками як: недосконалість законодавства, брак здорового конкурентного середовища, недостатнє інформаційне і фінансове забезпечення, відсутність науково-технічної підтримки з боку держави та інших організацій, низькокваліфікований персонал, неспроможність керівників оцінити нові технології, інноваційний ризик, тривалий період очікування віддачі від нововведень.

Визначено структуру нововведень за джерелом походження: 50-60% – нововведення, які є результатом власної діяльності, 10-15% – запозичені із передового досвіду, 10-15% – придбані, 1-5% – замовлені у науково-дослідних інституціях і крейтерських агенціях, решта – інше джерело походження.

Обчислено рівень віддачі ресурсно-техніко-технологічних $K_{rtt(t')}$, товарно-продуктових $K_{gp(t')}$ й організаційно-збутових нововведень $K_{mm(t')}$. В середньому, $K_{rtt(t')}$, $K_{gp(t')}$ і $K_{mm(t')}$ валового доходу складають 0,03-0,10 або 3-10%, $K_{rtt(t')}$, $K_{gp(t')}$ і $K_{mm(t')}$ чистого прибутку – 0,05-0,12 або 5-12%, а $K_{rtt(t')}$, $K_{gp(t')}$ і $K_{mm(t')}$ фонду оплати праці – 0,03-0,10 або 3-10%.

Встановлено, що не зважаючи на позитивні тенденції у фінансуванні інтелектуалізації праці (табл. 2), його рівень не досяг показників 1990 року, а наука проявляє себе, в основному, як витратна сфера.

Таблиця 2

Рівень фінансового і кадрового забезпечення інтелектуалізації праці*

Назва показника	2005	2007	2008
Коефіцієнт / індекс фінансового забезпечення «освіти протягом життя» $K_{Ed(t')} / I_{Ed(t)}$	0,0607	0,0615	0,0641
	-	+0,063	+0,059
Коефіцієнт / індекс фінансового забезпечення творчо-пошукових, науково-технічних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт $K_{S-C(t')} / I_{S-C(t)}$	0,0117	0,0085	0,0084
	-	+0,003	+0,008
Коефіцієнт / індекс кадрового забезпечення інтелектуалізації праці $K_{pil(t')} / I_{pil(t)}$	0,008	0,008	0,008
	-	-0,001	-0,055

*Складено і розраховано автором на основі даних Міністерства статистики України

З'ясовано, що кадрове забезпечення із кожним роком втрачає свої позиції

(табл. 2). Відтік фахівців спостерігається в цілому по економіці України. Особливо по таких сферах як: сільське господарство, мисливство, лісове господарство, добувна та обробна промисловість, будівництво, транспорт і зв'язок, охорона здоров'я, культура і спорт. Усе це призвело до скорочення науково-дослідних інституцій, а функціонування існуючих, за умов жорсткої ринкової конкуренції, сприяло їх укріпленню та нарощуванню обсягів діяльності власними силами.

Аналіз інституційного забезпечення інтелектуалізації праці дозволив розкрити такі проблеми як: розбіжності між економічним та інноваційним районуванням України; численні реорганізаційні процеси із Державним інноваційним фондом; відсутність у нормативно-правових актах положень, які б урегулювали взаємовідносини між креейтерами, провайдерами та імітаторами в реалізації ланцюга «ідея-винахід-впровадження-серійний випуск», механізму страхування інноваційних ризиків та розподілу інновативної ренти.

У розділі 3 «Шляхи поглиблення інтелектуалізації праці у стратегії реалізації інноваційного вектору розвитку національної економіки» внесено пропозиції, які б сприяли поглибленню інтелектуалізації праці.

Розроблено систему заходів, яка повинна ґрунтуватись на єдності національної, регіональної та галузевої політики поглиблення інтелектуалізації праці шляхом визначення пріоритетних, стосовно високого рівня інновативності, сфер економічної діяльності. Ця система передбачає: а) державну фінансову підтримку пріоритетних та інформаційну усіх сфер економічної діяльності; б) інноваційну кластеризацію та кооперацію, створення технопарків і бізнес-інкубаторів, поширення зовнішнього та внутрішнього венчуру із урахуванням положень «ромбу Портера»; в) формування здорового конкурентного середовища; г) спрямування кредитної, податкової, внутрішньо- та зовнішньоекономічної політики в русло поглиблення інтелектуалізації праці; г) розширення інструментарію та операцій ринку цінних паперів і страхового ринку; д) створення інноваційного фонду; е) стимулювання працівників покращувати й більш ефективно використовувати свої вміння і навички.

Запропоновано шляхи реалізації стратегії інноваційного розвитку України.

Перший – застосування різних моделей інноваційного розвитку в залежності від специфіки сфери економічної діяльності. Модель науково-технічного лідерства повинна застосовуватись по відношенню до таких пріоритетних сфер як: генна інженерія, виробництво біопалива, створення нанотехнологій, біотехнологій, енергозберігаючих технологій, прикладні розробки лазерної і криогенної техніки тощо. Модель динамічного надолуження до таких сфер як: металургія, добувна промисловість, важке і точне машинобудування, сільське господарство, виробництво і розподілення електроенергії, газу та води, окремі види хімічної галузі. Модель впровадження новинок в міру їхнього природного розповсюдження повинна охоплювати окремі види хімічної та деревообробної сфер економіки, автомобілебудування й виробництво побутової техніки, легку і харчову промисловість тощо.

Другий – галузева інноватизація, тобто практичне впровадження стратегічно важливих досягнень науки і техніки у господарську діяльність.

Третій – внутрішня інноваційна кооперація та кластеризація, яка повинна в

першу чергу охопити суб'єктів пріоритетних сфер в межах областей, а відтак – у межах економічного району. Безпосередніми виконавцями даного процесу повинні бути Державне агентство України з інвестицій та інновацій, Київський та регіональні центри інноваційного розвитку.

Четвертий – визначення інтеграційних векторів України у руслі поглиблення інтелектуалізації праці має здійснюватись за економіко-проблемними, економіко-перспективними, економіко-екологічними критеріями. Економіко-проблемний напрям дозволить вирішити проблему нафтогазової залежності, створити імунітет проти газових, нафтових та інших ресурсних криз, здешевити продукцію, зупинити вимушені застої та руйнацію вітчизняної хімічної, металургійної, машинобудівної промисловости й сільського господарства, пришвидшити оновлення і випуск товарів, екологізувати продукцію і навколишнє середовище, покращити якість шляхового господарства. Економіко-перспективний – сприятиме створенню гірничодобувного картелю по рідкісноземельних і поліметалевих рудах та їхній похідній наукомісткій продукції на кшталт ОПЕКУ. Економіко-екологічний – підтримуватиме реконструкцію, екологізацію і максимальне використання рекреаційного потенціалу, а також формування великого міжнародного торгівельного шляху.

П'ятий – стимулювання малого, середнього і великого бізнесу щодо поглиблення інтелектуалізації праці через регресивну ставку оподаткування в залежності від рівня інноваційності валового доходу і прибутку підприємства, зміцнення фізичної безпеки для підприємництва, встановлення порогових значень показників інтелектуалізації праці для великого бізнесу.

Визначено умови поглиблення інтелектуалізації праці в Україні, які повинні здійснюватись за наступними напрямками.

Перший – покращення системи освіти, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, духовного і фізичного розвитку. Потрібно збільшити обсяг вивчення та синхронізувати викладання базових шкільних предметів, підкорегувавши їхню тематичну насиченість. Необхідно поглибити і прикріпити до практичної діяльності викладення предметів у вищих навчальних закладах. Слід підвищити рівень заробітної плати й покращити умови праці працівників соціально-культурної сфери. Потрібно збільшити попит на інтелектуальну еліту й контролювати процеси інтелектуальної еміграції та інтелектуального відтоку.

Другий – забезпечення шляхів і джерел комерціалізації новинок шляхом появи, функціонування та взаємодії нових господарських одиниць – креейтерів, провайдерів, імітаторів й ринків новинок, товарів і послуг у ракурсі ринково-комунікаційної моделі інноваційного розвитку. Фінансове, кадрове й інституційне забезпечення повинно здійснюватись державним, недержавним і зарубіжним секторами. Монопольну інновативну ренту слід розподіляти між креейтером та провайдером, а диференціальну – між провайдером та імітаторами. В основу розподілу повинен бути закладений ступінь інноваційного ризику, величина якого визначатиме частку ренти. Необхідно запровадити механізм прямого й опосередкованого страхування та хеджування інноваційних ризиків. Пряме повинно здійснюватись за участю страхових компаній і ринку похідних цінних паперів, а опосередковане – за посередництвом держави, недержавного

нефінансового сектору, зарубіжного сектору, банків, небанківських фінансово-кредитних установ, ринку акцій та корпоративних облігацій. Слід запобігати надмірному розповсюдженню та закріпленню «технологічних пасток».

Третій – створення Національного (або ж Міжнаціонального) Банку розвитку, Венчурного та Лізингового фонду; витрачання бюджетних коштів за жорстким програмно-цільовим підходом; одержання національних та міжнародних грантів на конкурсній основі за принципом пріоритетності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у з'ясуванні сутнісної характеристики інтелектуалізації праці та її впливу на інноваційний розвиток. Загальні висновки, одержані в результаті дослідження, полягають у такому:

1. З'ясовано, що інтелектуалізація праці – це породжені феноменом людського розуму й досвіду якісні та кількісні зміни у витратах трудових зусиль, предметів і засобів праці в процесі економічної діяльності, що характеризуються домінуванням переважно інтелектуальної, творчої, складної компоненти змісту праці над переважно фізичною, рутинною, простою і підвищенням загальноосвітнього, професійно-кваліфікаційного і культурного рівня працівників. Будучи органічною триєдністю – чинником, процесом і результатом економічної діяльності – інтелектуалізація праці виступає як інтенсифікатор виробничих факторів. Це підвищує ефективність виробництва шляхом появи новинок, їх практичного використання і забезпечує стійкий інноваційний розвиток. За умов загострення конкурентної боротьби інноваційний розвиток стає потребою дня, а інтелектуалізація праці – єдиним способом його забезпечення. Підтвердженням сказаного є поява та розширення діяльності суб'єктів-інноваторів – креейтерів, провайдерів та імітаторів, які не зважаючи на існування інноваційного ризику забезпечують життєвий цикл новинки з метою одержання інновативної ренти, зміцнення інтелектуальної безпеки й антикризового імунітету.

2. На основі критерію органічної єдності інтелектуалізації праці як чинника, процесу і результату економічної діяльності обґрунтовано систему індикаторів її кількісного вимірювання. Обчислення даних показників дає можливість визначити рівень і структуру фінансового й кадрового забезпечення інтелектуалізації праці, ступінь інноватизації, інтелектуально-міграційної диспропорції, інтелектуального відтоку, інноваційної озброєності, екологізації, віддачу та структуру нововведень. Кожен із показників характеризує конкретні форми прояву інтелектуалізації праці.

3. Доведено, що безперервна інтелектуалізація праці дозволяє зменшити середні валові та граничні витрати, скоротити інноваційний лаг і розрив, підвищити продуктивність праці та якість продукції, а відтак – одержати значні конкурентні переваги, максимізувати інновативну ренту, зміцнити інтелектуальну безпеку й антикризовий імунітет, розширити діяльність і закріпити інноваційний вектор економічного розвитку.

4. Порівняльний аналіз індексів глобальної конкурентоспроможності, глобального інноваційного індексу та людського розвитку України з іншими постсоціалістичними країнами дозволив з'ясувати наступне – у більшості країн СНД (в тому числі й України), окремих республік колишньої Югославії та

Монголії рівень інтелектуалізації праці нижчий, ніж в Росії та інших постсоціалістичних країнах Центральної і Східної Європи.

5. Аналіз стану і динаміки інтелектуалізації праці в Україні на основі розроблених індикаторів та власного соціологічного дослідження дозволив окреслити певні тенденції. Попри незначні позитивні зрушення рівень інтелектуалізації праці в Україні є низьким. Цим і пояснюється здебільшого згасаючий характер інноваційної активності господарюючих суб'єктів, а відтак сфер економічної діяльності, регіонів та економіки країни в цілому. До негативних тенденцій варто віднести зменшення показників інноватизації, нарощування обсягів інтелектуальної еміграції та інтелектуального відтоку, що призводить до скорочення науково-дослідних інституцій, крейтерських агенцій, погіршення кількісних та якісних параметрів інтелектуальних новинок і нововведень, а до позитивних – збільшення параметрів інноваційної позиції окремих регіонів і сфер економічної діяльності та позитивну віддачу ресурсно-техніко-технологічних, товарно-продуктових й організаційно-збутових нововведень. Розкрито низку зовнішніх та внутрішніх гальмівних чинників інтелектуалізації праці в Україні. Серед зовнішніх варто виділити: а) недосконалість законодавства; б) зтяжні бюрократичні процедури; в) низький попит на продукцію; г) відсутність здорового конкурентного середовища; г) недостатнє інформаційне забезпечення; д) відсутність державної підтримки та науково-технічної підтримки з боку інших організацій; е) розбіжності між економічним й інноваційним районуванням. До внутрішніх слід віднести: а) низькокваліфікований персонал; б) неспроможність керівників різного рівня оцінити нові технології; в) інноваційний ризик; г) низький рівень фінансового забезпечення; г) тривалий період очікування віддачі від нововведень; д) основний акцент підприємств спрямований на товарно-продуктові, а не на ресурсно-техніко-технологічні нововведення.

6. Встановлено рівень фінансового, кадрового та інституційного забезпечення інтелектуалізації праці. Структура фінансового забезпечення інтелектуалізації праці та структура нововведень за джерелом походження суперечать передовій світовій практиці, що перешкоджає співробітництву між господарюючими суб'єктами, науково-дослідними інституціями і крейтерськими агенціями у руслі поглиблення інтелектуалізації праці та гальмує розширення мережі діяльності крейтерів. Хоча спостерігається зростання показників фінансового забезпечення інтелектуалізації праці, проте, обсяг фінансування не досяг рівня 1990-го року. Крім того, кошти у формі фінансової віддачі нововведень, в основному, спрямовуються на інші потреби господарської діяльності замість поглиблення інтелектуалізації праці. Це зумовлює скорочення показників кадрового та інституційного забезпечення інтелектуалізації праці.

7. Розроблено заходи поглиблення інтелектуалізації праці в Україні, які повинні ґрунтуватись на органічній єдності та спорідненості національної, регіональної, галузевої та мікроекономічної політики. До них слід віднести такі як: а) визначення пріоритетних сфер економіки і надання державної фінансової підтримки пріоритетним та інформаційної усім сферам; б) сприяння інноваційній кластеризації та кооперації; в) забезпечення здорового конкурентного середовища

і спрощення бюрократичних процедур стосовно підприємницької діяльності; г) запровадження мінімально необхідного рівня апробації результатів НДДКР і підвищення рівня та значимости людського капіталу й потенціалу; г) проведення стимулюючої кредитної, податкової і зовнішньоекономічної політики та розширення діяльності страхового ринку і ринку цінних паперів; д) стабілізація політичної ситуації в країні.

8. Запропоновано шляхи реалізація стратегії інноваційного розвитку України: перший – застосування різних моделей інноваційного розвитку в залежності від специфіки галузі; другий – галузева інноватизація, тобто практична імплементація стратегічно важливих досягнень науки у господарську діяльність; третій – внутрішня інноваційна кооперація та кластеризація; четвертий – визначення інтеграційних векторів України у сфері поглиблення інтелектуалізації праці має відбуватись за економіко-проблемними, економіко-перспективними, економіко-екологічними критеріями; п'ятий – стимулювання малого, середнього і великого бізнесу щодо поглиблення інтелектуалізації праці.

9. Визначено умови поглиблення інтелектуалізації праці: побудова ринково-комунікаційної моделі й розробка механізму страхування і хеджування інноваційних ризиків за участю креейтерів, провайдерів, імітаторів, держави, недержавного та зарубіжного фінансового та нефінансового секторів; контроль за обсягами інтелектуальної еміграції та інтелектуального відтоку; підвищення рівня людського капіталу і формування спонукальних мотивів для його ефективного викристання; створення Національного (або ж Міжнаціонального) Банку розвитку, Венчурного і Лізингового фонду; надання грантів пріоритетним сферам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Сем'янчук П. М. Механізми ринку цінних паперів у страхуванні ризиків інноваційної діяльності вітчизняних фірм / Р. М. Березюк, П. М. Сем'янчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – Випуск 5. – С. 328-339. (0,97 д. а., особисто автору – 0,47 д. а. Автором дано визначення категорії «інноваційний ризик» та запропоновано модель прямого й опосередкованого хеджування інноваційних ризиків)

2. Сем'янчук П. М. Конкурентоспроможна експортна спеціалізація України у контексті становлення нового світового економічного порядку / Р. М. Березюк, П. М. Сем'янчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – Випуск 5 – С. 342-351. (0,81 д. а., особисто автору – 0,40 д. а. Автором запропоновано й обґрунтовано засади побудови національної моделі конкурентоспроможної експортної спеціалізації України)

3. Сем'янчук П. М. Бюджетний дефіцит як джерело інвестицій в людський капітал / П. М. Сем'янчук // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2006. – Випуск 11. – С. 192-201. (0,52 д. а.)

4. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці в контексті розв'язку проблем сучасного етапу ринковотрансформаційного періоду / П. М. Сем'янчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2006. – Випуск 5-1. – С. 241-247. (0,43 д. а.)

5. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії регулювання та запобігання фінансовим кризам у постсоціалістичних країнах / П. М. Сем'янчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – Випуск 5. – С. 366-370. (0,45 д. а.)

6. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії зростаючої економії від масштабу виробництва / П. М. Сем'янчук // Світ фінансів. – Вересень 2008. – Випуск 3 (16). – С. 37-46. (0,86 д. а.)

7. Сем'янчук П. М. Генеза інтелектуалізації праці: об'єктивно-економічний і теоретико-пізнавальний аспекти / П. М. Сем'янчук // Галицький економічний вісник. – 2008. – №6 (12). – С. 18-33. (1,66 д. а.)

8. Сем'янчук П. М. Теоретичне обґрунтування переваг інноваційноорієнтованого розвитку / П. М. Сем'янчук // Інноваційна економіка. – 2009. – №1 (11). – С. 9-18. (0,71 д. а.)

9. Сем'янчук П. М. Інновативна рента як форма економічного гешефту в умовах сучасної ери знань / П. М. Сем'янчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №4 (94). – С. 3-14. (0,72 д. а.)

В інших виданнях:

10. Сем'янчук П. М. Проблеми інтелектуалізації праці в Україні та шляхи їх вирішення / П. М. Сем'янчук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2008. – Випуск 18.4. – С. 215-225. (0,77 д. а.)

11. Сем'янчук П. М. Младоринкові економіки: причини диференціації і специфіка господарювання / П. М. Сем'янчук // Вісник Черкаського університету: серія «Економічні науки» – Випуск 151 – С. 33-39. (0,40 д. а.)

12. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці: вітчизняні реалії та постсоціалістичний досвід / П. М. Сем'янчук // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 2 / відп. за вип. Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Екон. думка, 2007. – С. 451-453. (0,14 д. а.)

13. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії запобігання фінансовим кризам й посилення міжнародної конкурентоспроможності младоринкових економік / П. М. Сем'янчук // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. V Ювілей. міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 1. / відп. за вип. Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Екон. думка, 2008. – С. 90-92. (0,10 д. а.)

14. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці як визначальна умова інноваційного характеру економічного зростання економіки України / П. М. Сем'янчук // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: тези доповідей Міжнар. конф. молодих учених і студентів / ред. кол.: Л. В. Гаврилук-Єнсен, І. А. Федорова [та ін.]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 96-98. (0,08 д. а.)

15. Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії забезпечення постійнозростаючої економії від масштабу виробництва підприємств / П. М. Сем'янчук // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: зб. тез і текстів виступів VI Міжнар. наук.-

теор. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, (Тернопіль, 16 квітня 2008 р.). Ч. 1 / відп. за вип. З. В. Гуцайлюк. – Тернопіль, 2008. – С. 403-405. (0,08 д. а.).

16. Сем'янчук П. М. Інтелектуальна безпека: теоретичні засади й методика оцінювання / П. М. Сем'янчук // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інноваційно-інноваційного розвитку в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 23-24 жовтня 2008 р.). Ч. 3 / ред. кол.: Б. М. Данилишин, М. А. Хвесик [та ін.]. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 377-381. (0,26 д. а.)

17. Сем'янчук П. М. Моделі утворення інноваційної ренти / П. М. Сем'янчук // Міжнародний бізнес та менеджмент: проблеми та перспективи в умовах глобалізації (до 20-річчя факультету міжнародного бізнесу та менеджменту): матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 22-24 жовтня 2008 р.). / відп. за вип. А. М. Тибінь. – Тернопіль: Екон. думка, 2008. – С. 395-397. (0,08 д. а.).

18. Сем'янчук П. М. Теоретико-концептуальні підвалини інноваційно-революційного розвитку України в контексті побудови «нової економіки» / П. М. Сем'янчук // Проблеми сталого розвитку: економічне зростання та соціалізація: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 30-31 жовтня 2008 р.). / ред. кол.: О. О. Шубін, М. Г. Чумаченко [та ін.]. – Донецьк, 2008. – С. 111-114. (0,19 д. а.).

19. Сем'янчук П. М. Антикризовий імунітет як гарант економічної безпеки країни / П. М. Сем'янчук // Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки України: зб. тез. доп. II Наук.-практ. семінару з міжнар. участю. / відп. за вип. В. П. Мартинюк. – Тернопіль, 2008. – С. 203-205. (0,16 д. а.).

20. Сем'янчук П. М. Форми інноваційної ренти в умовах «нової» економіки / П. М. Сем'янчук // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 2. / відп. за вип. Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Екон. думка, 2009. – С. 339-342. (0,13 д. а.).

21. Сем'янчук П. М. Теоретичний аналіз відмінностей у розвитку младоринкових економік / П. М. Сем'янчук // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: зб. тез і текстів виступів VII Міжнар. наук.-теор. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, (Тернопіль, 8 квітня 2009 р.). / відп. за вип. З. В. Гуцайлюк. – Тернопіль, 2009. – С. 193-194 (0,13 д. а.).

22. Сем'янчук П. М. Причини диференціації і специфіка господарювання младоринкової економіки / П. М. Сем'янчук // Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах: зб. матеріалів IV Міжнар. наук. конф., (Черкаси, 23-25 вересня 2009 р.). Т. 2 / відп. за вип. І. І. Кукурудза. – Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. – С. 10-13. (0,11 д. а.).

23. Сем'янчук П. М. Інвестиційно-інноваційна спіраль антикризового імунітету младоринкових економік у контексті мегаекономічних змін / П. М. Сем'янчук // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доп. VII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. Ч. 2. / відп. за вип. Г. Л. Монастирський. – Тернопіль: Екон. думка, 2010. – С. 373-374. (0,13 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Сем'янчук П. М. Інтелектуалізація праці у стратегії інноваційного розвитку економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імени Вадима Гетьмана», Київ, 2010.

У дисертації розкрито сутнісну характеристику інтелектуалізації праці як чинника, процесу і результату економічної діяльності. Систематизовано та доповнено показники кількісного вимірювання і форми прояву інтелектуалізації праці. Обґрунтовано вплив інтелектуалізації праці на інноваційний розвиток.

Здійснено порівняння інтелектуалізації праці у постсоціалістичних країнах. Проаналізовано стан та динаміку інтелектуалізації праці у вітчизняній економіці. Встановлено рівень фінансового, кадрового та інституційного забезпечення інтелектуалізації праці в Україні.

Розроблено заходи поглиблення інтелектуалізації праці у вітчизняній економіці. Запропоновано шляхи реалізації стратегії інноваційного розвитку України. Визначено умови поглиблення інтелектуалізації праці в національній економіці.

Ключові слова: інтелектуалізація праці, інноваційний розвиток, інновація, інновативна рента, інтелектуальна безпека, антикризовий імунітет, інноваційний ризик, зміст праці.

АННОТАЦИЯ

Семьянчук П. М. Интеллектуализация труда в стратегии инновационного развития экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – Экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетмана», Киев, 2010.

В диссертации проведено исследование теоретических аспектов интеллектуализации труда и её взаимосвязи с инновационным развитием.

Исходя из обобщения научных исследований данной проблемы, предложено рассматривать интеллектуализацию труда в двух аспектах. Во-первых, интеллектуализация труда характеризуется качественными изменениями в содержании труда. Во-вторых – повышением общеобразовательного, профессионально-квалификационного и культурного уровня работников. Именно это создало условия для инновационного развития. Предложено рассматривать интеллектуализацию труда как органическое триединство – фактор, процесс и результат экономической деятельности. В связи с этим аргументировано, что интеллектуализация труда является интенсификатором производственных факторов. Проведен теоретический анализ эволюции интеллектуализации труда в разрезе исторических этапов технологического способа производства, вследствие чего было установлено, что интеллектуализация труда имеет признаки закономерности и непрерывности. Её предпосылки исходят из сущности самого

человека и имеют способность углубляться. Именно это определило исторические этапы эволюции технологического способа производства и смену одних технологических укладов другими. Предложено использовать понятия, которые более чётко отражают сущностную характеристику интеллектуализации труда – «креейтер», «провайдер», «имитатор», «инновативная рента», «интеллектуальная безопасность», «антикризисный иммунитет», «инновационный риск». Сгруппированы позитивные и негативные последствия интеллектуализации труда на уровне работника, микросубъекта, отрасли, региона, страны, мира и влияние интеллектуализации труда на окружающую среду. Выделены условия непрерывной интеллектуализации труда.

На основе критерия органического триединства разработана система индикаторов количественной оценки интеллектуализации труда для всех уровней и отраслей национальной экономики в состоянии статики и динамики. Используя тот же критерий, систематизированы формы проявления интеллектуализации труда. Аргументировано необходимость и выгоды непрерывной интеллектуализации труда и её воздействие на инновационное развитие. Обосновано, что в условиях быстрого «морального обесценивания» инноваций интеллектуализация труда обуславливает сокращение средних валовых и предельных издержек, повышение производительности труда и качества продукции, получение значительных конкурентных преимуществ вследствие сокращения инновационного лага и разрыва, повышение рентабельности, формирование инновативной ренты, укрепление интеллектуальной безопасности и антикризисного иммунитета. Раскрыты формы инновативной ренты.

Доказана исключительная необходимость непрерывного углубления интеллектуализации труда для постсоциалистических стран с целью реализации инновационного вектора экономического развития. Применяя индекс глобальной конкурентоспособности, глобальный инновационный индекс и индекс человеческого развития как мегаиндикаторы интеллектуализации труда, определён её уровень для постсоциалистических стран. Кроме того, составлена «карта» интеллектуализации труда для постсоциалистических стран и выделены её «проблемные зоны».

Используя разработанную систему индикаторов интеллектуализации труда, собственное социологическое исследование и статистические материалы, проанализировано состояние и динамика интеллектуализации труда в Украине. Определены внешние и внутренние причины замедления интеллектуализации труда. Составлена «карта» интеллектуализации труда для регионов и отраслей отечественной экономики. Исследовано финансовое, кадровое и институциональное обеспечения интеллектуализации труда в Украине.

Предложены способы углубления интеллектуализации труда в Украине. Сделан вывод, что углубление интеллектуализации труда должно осуществляться исходя из принципа единства микроэкономической, отраслевой, региональной и национальной экономической политики. Используя модель Кобба-Дугласа, предложено скорректировать её с учётом уровня интеллектуализации труда с целью повышения эффективности производства и определения инновационного характера экономического развития.

Охарактеризованы пути реализации стратегии инновационного развития Украины с учётом углубления интеллектуализации труда. Предложено использование разных моделей инновационного развития в зависимости от специфики отрасли, её роли в формировании нового технологического уклада и принадлежности к тому или иному типу рыночной структуры. Данный подход, с целью углубления интеллектуализации труда, должен применяться при отраслевой инноватизации, внутренней инновационной кооперации и кластеризации, определении интеграционных векторов Украины. Предложены способы стимулирования малого, среднего и большого бизнеса с целью углубления интеллектуализации труда.

Обоснован механизм функционирования рыночно-коммуникационной модели, модели страхования и хеджирования инновационных рисков. Предложено механизм распределения инновативной ренты с учётом уровня инновационного риска. Сделан вывод о необходимости контроля за интеллектуальной эмиграцией и интеллектуальным оттоком, способствования формированию и накоплению человеческого капитала, начиная со школы, создания Национального (или Межнационального) Банка развития, Лизингового и Венчурного фондов, активизации рынка ценных бумаг.

Ключевые слова: интеллектуализация труда, инновационное развитие, инновация, инновативная рента, интеллектуальная безопасность, антикризисный иммунитет, инновационный риск, содержание труда.

ANNOTATION

Semyanchuk P. M. Intellectualization of Labour in the Strategy of Innovative Development of the Economy of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economic Sciences by Speciality 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Idea. – SHEE “Vadym Hetman Kyiv National Economic University”, Kyiv, 2010.

In the dissertation the essential characteristics of intellectualization of labour as a factor, process and result of production has been determined. The parameters of quantitative measuring of intellectualization of labour and the shapes of its manifestation have been systematized and supplemented. The influence of intellectualization of labour on the innovative development has been grounded.

The comparison of level of intellectualization of labour of the post-socialist countries has been made. The condition and the dynamics of intellectualization of labour of the native economy have been analyzed. The level of financial, personnel and institutional support of intellectualization of labour in Ukraine have been established.

The events of deepening of intellectualization of labour in the native economy have been developed. The ways of realization of innovative strategy of Ukraine have been offered. The conditions of deepening of intellectualization of labour in the national economy have been destined.

Key words: intellectualization of labour, innovative development, innovation, innovative rent, intellectual security, anticrisis immunity, innovative risk, content of labour.

Підписано до друку 22.12.2009 р.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублюванні.
Облік.-видав. арк. 0,9. Умов. друк. арк. 0,9.
Зам. № Н010-09. Тираж 150 прим.

Підготовлено до друку у ТНЕУ
(видавництво «Економічна думка»)
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua